

підготовки. Творче спрямування процесу осягнення змісту образу, що відзначається багатством смислових аспектів, містить потенціал сприяння формуванню творчих умінь особистості та привнесення творчого елемента в її когнітивний стиль. Розвиваючий, пізнавальний потенціал принципу образності є саме тим джерелом професійного становлення творчої особистості музиканта-виконавця, яке природно корелює із глибиною сутністю музично-виконавської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Феоктистова О.Л. Цілісний підхід – методологічний принцип виховання творчої особистості // Нові технології виховання: Зб. наук. статей. / Відп. ред. С.Кириленко. – К.: ІСДО, 1995. – С.105 – 114.
2. Шпачинський І.Л. Творчий потенціал особистості і його реалізація в умовах трансформації суспільства: Автореф. дис... канд. філос. наук. — О., 2006. — 20с.
3. Маслоу А. Психология бытия. – М.: Рефл-бук, 1997. – 304 с.
4. Герасимова-Персидская Н. Целостность как универсалия и ее проявление в музыке // Науковий вісник НМАУ ім. П.І.Чайковського: Питання організації художньої цілісності музичного твору. – К., 2005. – Вип. 51. – С. 3 – 8.
5. Олексюк О.М. Музична педагогіка: Навчальний посібник. – К.: КНУКіМ, 2006. – 188с.
6. Данилова Н.Н. Психофизиология: Учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 373с.
7. Леви Д. Церебральная асимметрия и эстетические переживания // Красота и мозг: биологические аспекты эстетики / Под ред. И.Ренчлера, Б.Херцберга, Д.Эпстайна. – М., 1995. – С.227 – 250.

УДК 37.013.78 + 378.14

ОСОБИСТІСНІ ПРОФЕСІЙНІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО АСПЕКТУ СТУДЕНТІВ

Логвинюк Н. І., аспірант

Волинський національний університет ім. Лесі Українки

У статті розглядаються особистісні професійні цінності як основа формування комунікативно-пізнавального аспекту студентів. У процесі формування комунікативно-пізнавального аспекту значна роль відводиться вивченню ціннісних орієнтацій стосовно філологічної професії, які виступають регуляторами усвідомленої поведінки студента в професійному плані та врахування їх у роботі майбутнього філолога.

Ключові слова: особистісні професійні цінності, формування комунікативно-пізнавального аспекту, спілкування, комунікативний процес, комунікативний інтерес, комунікативна діяльність.

Логвинюк Н.И. ЛИЧНОСТНЫЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ КОМУНИКАТИВНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО АСПЕКТА СТУДЕНТОВ / Волинский национальный университет им.Леси Украинки, Украина.

В статье рассматриваются личностные профессиональные ценности как основа формирования коммуникативно-познавательного аспекта студентов. В процессе формирования коммуникативно-познавательного аспекта значительная роль отводится изучению ценностных ориентаций у филологов, которые являются регуляторами осознанного поведения студента в плане профессиональной подготовки к будущей деятельности.

Ключевые слова: коммуникативный процесс, коммуникативный интерес, коммуникативная деятельность, личностные и профессиональные ценности, общение, формирование коммуникативно-познавательного аспекта.

Logvynjuk N. PERSONAL PROFESSIONAL VALUES AS A BASIS OF FORMING COMMUNICATIVE-COGNITIVE ASPECT OF STUDENTS / Volynsk national university named by Lesya Ukrainka, Ukraine.

Personal professional values as a basis of forming communicative-cognitive aspect of students are discussed in the article. In the process of forming communicative-cognitive aspect much attention is paid to the learning of valuable orientations as to the philological profession, which are the regulators of sensible behaviour of student in the professional aspect and taking its consideration in the work of future philologist.

Key words: personal professional values, the forming of communicative-cognitive aspect, communication, communicative process, communicative interest, communicative activity.

У розкритті механізмів формування комунікативно-пізнавального аспекту значна роль відводиться вивченню ціннісних орієнтацій стосовно філологічної професії, які виступають регуляторами усвідомленої поведінки студента в професійному плані, та врахуванню їх у роботі майбутнього філолога.

Вчені наголошують, що ціннісні орієнтації особистості виражають внутрішню основу ставлення студента до цінностей того чи іншого порядку і повинні бути предметом спеціального вивчення.

Поняття „цінності” стало вживаним у вітчизняній філософії й соціології у 50-60-х рр. ХХ сторіччя у зв'язку з розробкою відповідної проблеми, яка і нині залишається актуальною. Про це свідчить той факт, що до цього часу у вітчизняній науковій літературі є понад сто різних визначень цінностей [9]. Таке їх різноманіття пояснюється тим, що автори прагнуть аналізувати одне й те саме явище під різним кутом зору, на різному рівні абстракції та взаємозв'язку з іншими явищами.

Аналіз наукових джерел дає змогу вирізнити декілька груп визначень поняття „цінності”. До першої групи належать визначення, в яких акцентується значущість речей, явищ, процесів, ідей, ідеалів тощо, за допомогою яких задовольняються потреби та інтереси людей. Наведемо типовий варіант такого визначення: „Цінності – суть предмета, явища та їхні властивості, які корисні (необхідні, потрібні тощо) людям певного суспільства, групі або окремій особі як засоби задоволення їхніх потреб і інтересів, а також ідей, і спонуки як норма, мета чи ідеал”.

Друга група визначень відображає прагнення авторів подолати утилітарний підхід до цінностей. Як зазначає автор Г. Чижакова, у цьому випадку цінності пов'язуються із ширшим поняттям, а саме – із значенням речей, явищ, процесів, ідей для життєдіяльності соціальних суб'єктів. Інші автори враховують, що для суб'єкта соціальне значущим є не лише те, що сприяє задоволенню його найближчих потреб, але все те, що сприяє його соціальному самоствердженню в умовах, які склалися, чи сприятиме цьому в майбутньому. Типове визначення з цієї групи: „Цінність є не що інше, як момент значення будь-якого явища, речі, вчинку, взагалі суцього для життєдіяльності певної людини, класу, суспільства; роль цього суцього в їхньому житті”.

У третій групі визначень увага акцентується на тому, що цінність - це специфічна форма свідомого ставлення суб'єкта до об'єкта з приводу задоволення його потреб та інтересів. „Цінність є момент практичного ставлення до дійсності, що належить до того, що можна цінувати, оцінювати, приймати чи відхиляти, перетворювати на мотив і мету поведінки” [3; 5].

Четверта група визначень ґрунтується на твердженні, що цінності є специфічними утвореннями свідомості, належать до структури суспільної і індивідуальної свідомості як ідеали, узагальнені уявлення про першочергові блага та прийнятні способи їх отримання і є ідеальними критеріями оцінки й орієнтації особистості й суспільства. Ось типові дефініції цінностей з цієї групи: „У своєму вищому розвитку цінності суть ідеали суспільної, а на цій основі вже й особистісної людської діяльності”. „Під цінностями слід розуміти узагальнені уявлення – „ціннісні уявлення”, що виступають як суспільні ідеали, стереотипи суспільної й індивідуальної свідомості, що функціонують як ідеальні критерії оцінки та орієнтації особистості й суспільства” [2, 4].

Більшість авторів єдині у думці, що ціннісні орієнтації є найважливішим компонентом структури особистості, у них ніби резюмується весь попередній досвід, накопичений студентом в його індивідуальному розвитку. Це дає підстави стверджувати, що визначення цінностей близьке за своїм змістом до теорії установки і, на нашу думку, може бути результатом адаптованого застосування цієї теорії до ширшого кола соціальних явищ. Про це говорять і автори останніх досліджень у галузі аксіології, які наголошують, що хоча поняття ціннісної орієнтації не розглядається, але за змістом концепцію ціннісних орієнтацій можна характеризувати як психологічні установки на певний тип поведінки в конкретній ситуації.

Психологи вважають, що ціннісна орієнтація – це відносно стійке, соціально обумовлене ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних благ та ідеалів, які розглядаються як предмети, цілі й засоби для задоволення потреб життєдіяльності особистості [6]. Отже, формування ціннісних орієнтацій є не що інше, як процес становлення самої особистості, її індивідуальної свідомості та індивідуальної психології під впливом безпосереднього соціального оточення.

З наведених визначень випливає, що необхідною передумовою формування і функціонування ціннісних орієнтацій є наявність системи соціальних цінностей. Самі ж ціннісні орієнтації виступають як „орієнтації на мету життєдіяльності й засоби досягнення цієї мети, детерміновані загальними соціальними умовами життя даного індивіда”.

Зазначимо, що саме комунікативно-пізнавальний аспект є основою орієнтувальної діяльності студента-філолога. Отже, у сфері комунікативних потреб особистості комунікативні інтереси і цінності переплітаються, утворюючи смислову орієнтовну основу її філологічної діяльності.

Ціннісні орієнтири студента формують ієрархію його життєвих цілей - дистанційованих, середніх, ближніх, а також уявлень про норми поведінки (цінності-засоби), що виступають у якості еталона. Вершиною системи ціннісних орієнтацій особистості є життєвий ідеал образ бажаного майбутнього. З точки зору автора В. Ядова, ціннісні орієнтації – це багатокомплексна структура, що включає в себе: когнітивний компонент, який відображає соціальний досвід особистості; емоційний компонент, що характеризується наявністю ставлення особистості до цінностей і розкриває зміст цього ставлення; поведінковий компонент, який містить плани дій стосовно конкретної ситуації. Отже, ми констатуємо єдність комунікативно-пізнавального інтересу і цінностей з огляду на їх спільну структуру.

За В. Ядовим, особистісні і соціальні установки, а також ціннісні орієнтації утворюють чотирирівневу диспозиційну систему. На першому рівні знаходяться елементарні фіксовані установки на комунікацію, які не усвідомлюються студентом-філологом. Характерною для даного рівня є відсутність когнітивних компонентів. Соціальні фіксовані установки на спілкування утворюють другий рівень, котрий включає в себе три компоненти: емоційний (оціночний), когнітивний (смысловий), поведінковий. Соціальні потреби у спілкуванні, пов'язані із залученням студента у конкретні групи і відповідні ситуації, є факторами, що утворюють соціальну фіксовану установку на комунікацію. Третій рівень представлений ціннісними орієнтаціями на спілкування, що відрізняються від соціальної установки рівнем узагальненості об'єкта диспозиції. Четвертий рівень характеризується спрямованістю комунікативних інтересів особистості, котра разом із ціннісними орієнтаціями на розмовне мовлення регулює її поведінку.

Принципове значення для нашого дослідження має науково обґрунтована класифікація педагогічної діяльності В. Сластьоніна, в основу якої покладено характерні потреби особистості у спілкуванні, співвіднесені із професією викладача-філолога, її соціальним змістом (наприклад, потреба у творчій самореалізації і можливості його задоволення у сучасних умовах). На основі аналізу особливостей педагогічної діяльності, які дозволяють викладачу задовольняти свої матеріальні, духовні потреби, а також є орієнтиром його соціальної і професійної активності, виділено групи цінностей філологічної діяльності, пов'язані з: самоствердженням у суспільстві, найближчому соціальному середовищі; задоволенням потреби в спілкуванні; самовдосконаленням; самовираженням.

В ході дослідження ми встановили, що з точки зору предметного змісту виділяють дві групи цінностей – самодостатнього та інструментального типу. Перша виявляється у комунікативних цілях філологічної діяльності, пов'язаних із особистісним розвитком учасників педагогічного процесу, розвитком студентського і педагогічного колективів. Друга група цінностей є засобом для досягнення цінностей-цілей (суспільне визнання результатів праці викладача, професійне зростання і т.п.) і передбачає досконале оволодіння філологом теорією і практикою спілкування.

Оскільки зміст і призначення філологічної діяльності визначаються гуманістичним ідеалом, то її цінності відображають пріоритет загальнолюдських цінностей в процесі спілкування: духовних, практичних, особистісних. Як стверджують дослідники проблеми підготовки філолога до активного спілкування, засвоєння і сприйняття їх викладачем створює фундамент його професійної культури.

Аналіз досліджень дозволяє виокремити класифікацію філологічних цінностей у структурі професійно-педагогічної культури, яка представлена:

- ♦ цінностями-цілями, що визначають концепцію особистості майбутнього викладача у сукупності Я-особистісного і Я-професійного;
- ♦ цінностями-засобами як концепцією педагогічного спілкування, техніки і технології, моніторингу, філологічної інноватики, імпровізації, інтуїції;
- ♦ цінностями-стосунками, що розкривають сутність стосунків учасників педагогічного процесу, а також формування позиції щодо професійно-філологічної діяльності;
- ♦ цінностями-якостями, представленими різноманітним взаємопов'язаним позитивним діяльним, поведінковим якостям особистості;
- ♦ цінностями-знаннями, що визначають особистісну та професійну компетентність майбутнього викладача-філолога.

Домінуючими вважаються цінності-цілі як логічна основа змісту професійної діяльності. Саме вони найбільше відображають комунікативно-пізнавальний аспект філологічної діяльності, забезпечують його спонукальну силу. Разом із комунікативно-пізнавальним інтересом комунікативні цінності утворюють синкретичну систему і складають змістову основу професійної філологічної діяльності.

Зв'язок комунікативно-пізнавального інтересу і цінностей педагогічної діяльності відображає аксіологічний (ціннісні орієнтири філологічного світу) і технологічний (способи і прийоми вирішення комунікативних задач) компоненти професійно-філологічної культури, котрі реалізуються на індивідуальному особистісному рівні в конкретній ситуації комунікації, а також враховує її

наднормативний характер, що передбачає наявність у викладача готовності не тільки опанувати технології спілкування, але і виходити за межі нормативної діяльності (готовність прийняття особистості студента як самоцінної індивідуальності, здатність до творчості, до педагогічної рефлексії).

Система ціннісних орієнтацій викладача розглядається як одне із структурних утворень його професійної і особистісної самосвідомості, в основі механізму розвитку яких лежить суперечність між обов'язком і бажанням. У якості значущих умов, що забезпечують розвиток комунікативно-пізнавального інтересу та ціннісних орієнтацій дослідники виділяють: соціальну значущість професії; реальне економічне забезпечення суб'єктів професійно-філологічної діяльності як державної і суспільної цінності; адміністративну, педагогічну, психологічну підтримку професійної діяльності викладача. Зосередимо увагу на видах підтримки з огляду на гуманістичну освітню парадигму.

Як стверджують вчені, адміністративна підтримка передбачає створення умов для організації навчальної діяльності, самоосвіти викладача; наявність необхідних матеріалів і обладнання, застосування системи заохочення і стимулювання викладача тощо. Філологічна підтримка включає створення умов для підвищення професійного рівня філолога у динамічній суспільній ситуації: отримання консультацій із проблем, що цікавлять викладача-філолога, участь у навчальних семінарах. Особливої актуальності набуває необхідність надання психологічної підтримки викладачу. Більшість ВНЗ мають психолога у штатному розписі, та вони орієнтовані на вирішення проблем студента, а не викладача: психологи взаємодіють з педагогами лише з приводу студентських проблем, а не з метою надання допомоги їм самим [3].

Названі вище умови недостатні для розвитку цінностей філологічної діяльності. Наприклад, педагогічна теорія визнає суб'єктність студента і викладача, однак освітня практика і педагогічний менеджмент продовжують будуватися на нормах і цінностях об'єктного підходу. Зокрема, комунікативно-пізнавальний інтерес до філологічної діяльності, сформований у випускників вищої школи, вступає у суперечність з існуючою системою оцінки роботи викладача за „відсотком успішності студентів". Отже, існують об'єктивні і суб'єктивні причини, що перешкоджають розвитку суб'єктності викладача й студента, прийняттю їх особистісної цінності.

Ми вже відзначали, що критеріями вибору професії філолога виступають комунікативно-пізнавальні інтереси та ціннісні уявлення, що містять цілі, досягнення яких студент переслідує, обираючи філологічну діяльність. Виступаючи носіями цілей у професійній діяльності, ціннісні уявлення мають двояке значення. За допомогою вибору професії у суспільстві вони виступають духовними регуляторами розподілу людських ресурсів, з одного боку; з іншого боку, ці ціннісні уявлення належать до світогляду особистості [3].

У контексті цього підходу слід зазначити і таке визначення: „Ціннісні орієнтації особистості – соціальні цінності, що поділяються особистістю, постають як цілі життя й основні засоби досягнення цих цілей, і тому набувають функції найважливіших регуляторів соціальної поведінки індивідів".

Одночасно існує й інший підхід, який обґрунтовує ціннісні орієнтації через поняття „ставлення". З позиції теорії ставлень, ціннісні орієнтації виступають як конкретний прояв ставлення студента у кожному конкретному випадку [8].

Обидва підходи до визначення суті ціннісних орієнтацій мають право на існування, оскільки є цілком обґрунтованими і доповнюють один одного. Для нас суттєвим є те, що в їх основі лежить феномен ставлення до комунікації, оскільки ми визначаємо комунікативно-пізнавальний інтерес як ціннісне ставлення до філологічної діяльності.

Іноді дослідники розглядають ціннісні орієнтації як з'єднувальну ланку між мотивом і метою комунікативної діяльності [7]. За такого підходу ціннісні орієнтації студента можливі за умови чіткої мотивації спілкування, тоді як комунікативно-пізнавальний інтерес не завжди чітко мотивований.

Нерідко ціннісні орієнтації розуміються як установки студента-філолога на ту чи іншу систему цінностей, що можуть поставати як матеріальні або духовні об'єкти, здатні задовольняти комунікативні потреби й інтереси, хоч у даному визначенні увага зосереджена на соціологічному підході до спілкування студента, важливо, що у ньому відзначено прямиий зв'язок цінностей з комунікативно-пізнавальними інтересом.

Узагальнюючи вищезазначене, можна дійти висновку, що ціннісні орієнтації на комунікацію:

- ♦ своєрідна сполучна ланка між об'єктивними умовами соціального середовища та індивідуальною свідомістю студента-філолога, з одного боку, а з іншого – між його свідомістю, діяльністю й поведінкою в процесі спілкування;
- ♦ разом з комунікативно-пізнавальними інтересом є складовою частиною структури свідомості особистості студента;

- ♦ стабільні і внутрішньо гармонійні ціннісні орієнтації – свідчення свідомого прояву комунікативно-пізнавального інтересу особистості;
- ♦ регулюють соціальну поведінку студента в процесі спілкування, зокрема, особистісних професійних цінностей у філологічній діяльності.

Оскільки особистісні професійні цінності вказують на особистісну значущість специфіки філологічної діяльності, необхідним є їх виявлення та врахування при формуванні комунікативно-пізнавального інтересу у студентів. Як і ціннісні орієнтації, особистісні професійні цінності виступають регулятором поведінки особистості студента в процесі комунікації, багато в чому визначаючи її філологічну орієнтацію [1].

Професійна діяльність обирається абітурієнтом відповідно до окремих соціальних установок залежно від ситуації. Наприклад, на питання „Чому ви обрали філологічну професію?” відповіді респондентів мають різний характер, але завжди вибір професії зумовлений уявленнями про певну цінність.

Таким чином, філологічна діяльність стосовно студента, який її обирає, постає як певна цінність. Кожен визначає цю цінність по-своєму, на підставі аналізу власних спостережень, міркувань, домагань, установок, досвіду, планів на майбутнє тощо. Кожен знаходить у філологічній професії щось привабливе, таке, що цікавить і складає його особисті професійні цінності, які є орієнтовною основою для формування комунікативно-пізнавального інтересу.

Зауважимо, що процес вибору філологічної професії і подальшого навчання у ВНЗ сьогодні для багатьох студентів набув прагматичного характеру, цілеспрямованого та адекватного соціально-економічним змінам, що відбуваються в суспільстві. Разом з тим, цінність філологічної освіти як самостійного соціального феномена, що має соціокультурну, особистісну і статусну привабливість, зберігається як певна перспектива.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: Учебник.* – М.: просвещение, 1990. – 14 с.
2. Анисимов С. Ф. *Духовне ценности: производство и потребление.* – М.: Мисль, 1988. – 178 с.
3. Асташова Н. А. *Учитель: проблема выбора и формирования цунностей.* – М.: Московский психолого-социальный институт, 2000. – 272 с.
4. Библер В. С. *Программа школы диалога культур.* – Л.: Экспериментальное пед. изд-во „На путях к новой школе”, 1991. – 40 с.
5. Дьяченко М. И. *Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович.* – М.: Академія, 1993. – 367 с.
6. Ємельянов Ю. Н. *Практический курс социальной психологи для руководителей трудовых коллективов.* – Л.: Изд-во Ленингр. Ун-та, 1983. – 57 с.
7. Маркова А, К. *Психология профессионализма.* – М.: Знание, 1997. – 308 с.
8. Мясичев В. Н. *Психология отношений: Избранные психологические труды.* – М.–Воронеж: Б.и., 1995. – 356 с.
9. Собкин В. С., Писарський П. С. *Жизненные ценности и отношения к образованию: кросскультурный анализ.* – М.: Центр социологии РАО, 1994. – 151 с.